

علمى - اقتصاى

اسكى تدرىس اصولى و صوك نظريه لر *

يازانى : ع. ازاقبكي .

I

اسكى ديداقتىق مەصفىلى اثرلرىنىڭ مەخلىرىدە تەخمىنەن بويە
سويلىرىدىلر؛ «ديداقتىق ھەر علمك و ھەر دورلو درسلىك او قودولماسە
ئەندە ئومومى تدرىس قانۇنلارنىڭ بىر ئىدىن ئىدىن. ديداقتىق
ئومومى قانۇنلارنى ئىك تىك علملىك او قودولوشى تەتقىق ئىدىن
خىسسىي علملىر واردر كە بوللار مە تود دىورلىر. مىللا: تورك
دىلى مە تودى، رىياسىيات مە تودى، جىغرافىيا مە تودى و ھىكدا...
درسلىك كىيىشى بولدىن باشە چوچوغل كىيىشى يارادىلىشىدىن،
فكر و دىكاسنىڭ ئىكشافتىدىن و شعورنىڭ فەالىيىتىدىن آسىلىدىر. بولسا
كورە ديداقتىق تەملىيە ئومومى بە داغوزى بە (فەن تەربىيە) سول كىيىلىدىر.
اونىڭلە صىقى رابىطەدە بولمايدىر. فى الحقىقە: مەلىم تدرىس واسطەسىلە
چوچوغل خىيالىنى، دىكاسنى، خىيالى و ارادەسىنى تەربىيەلەمەلى و بولسا
قورلىك ھېسسىي بىر بىرلە واسطە بە كىيىلىدىر.

(•) مولدىك ئىلىرى سوردىكى فكرلىرىك بىر چوقىلە ادارە راضىلاشماسا
بىرلەر اسكى اصول و ديداقتىق خىسسىيە تارىخى بىر ماترىيال اولسون دىيە مەلىم
بويە بولمايدىر.

ادارە

تەدرىس چوقۇقلارە يالڭىز يىلگىلەر قازاندىرىق ايچىن دىگەندە،
 بىلكە، اونىڭ اڭ بويوك وظيفەلەرنىڭ بىرى چوقۇغى اخلاقچە
 يوكسەلدۈرۈپ ئالىمچىلىق، چىتاتىڭ چوروك سەسەتە و عقىدەلەرنىڭ
 ايراقلاشتىرىق، اوڭا كوزەل، مەفكۇرەلەر قازاندىرىق و اونىڭ
 عقل و ذكاسىنى انكشاف ايتىدىرىمكەلە چىلەرنى يوشالتمەقەر. بوندىن
 سواى تەدرىس ارادە قومەسىنى سەسەتە. اثبات ايدىلەشچەكە انسانى
 انضباطە ئالدىرىن واسطەلەرڭ اڭ يىرنەچسى و اڭ قومەلىسى تەدرىس
 علمىدەر. سوق طەبىئىي كۈچى ابلە نشو و نما بولان ھوسلەر تەدرىسك
 تائىرى سەسەندە ارادە طرفەندىن چىلاولانور و تەدرىج اوزرە
 دىگەنلەرەك كوزەل تەمەللەرە عوض ايدىلەرلەر. يالڭىز كەندى نفسى
 تائىيان، طەبىئە و ياشادىغى مەھىتە اطرافى ابلە آشنا اولان انسان
 نفسە ھاكەم و ھاىب اولايىلەر، اونى چىدارلايۇب ھاقلار .
 مەىن مەسكى، عقىدەسى و رفتارى اولمايان انساندە قاراقەر (سەجىئە)
 اولاماز. بوايسە ھەشەندىن زىادە اوقومق سەسەندە وجودە كىلەر .

نەمەت، بىر اولادى تەلىم و تەربىيە سەسەندە اخلاقى و
 باجارقىلى بىر انسان اولايىلەر. فقط ھانكى تەربىيە و ھانكى تەلىم
 بولە مەم بىر غەبە ابدەرىز؟ غەير طەبىئىي و اكترىت اوزرە
 صورتا حەقىقت قەرىتەرىتەمەلەرىنە سوكنن اسكى تەدرىس و تەربىيە
 اصوللارىمى، يوقسە طەبىئىي جەريانە طرف دەوت ابدن و يالڭىز
 ھاذا حەقىقت قەرىتەرىتەمەلەرىلە ھەشەنى بوقلاماق تەكلىفى ابدن
 يىڭى تەربىيە جەريانلارىمى؟ اسكى مەكتەپكە مەنئە ئولمەش اولدوغىنى
 بوگون كەمسە انكار ايتەمەن. يىڭى مەكتەپ كەلدىكە، بوڭا
 بىز «مەفكۇرە صورتە دوغمەشچەكە دەرەز: چۈنكە بومەكتەپكە مەفكۇرەسى
 مەدانە موجودنەمۇنەلەرڭ ھەر بىرىنىڭ نەسب قبول ايتەمەنچەك دەجەلدە
 يوكسەكەر. مەفكۇرە مەطابق مەكتەپ تەسىس ايتەك ايچىن ھاۋەرلانەش

معلملریمز اولمادیغیندن بز اسکی اصول ایله شیمدیده ن علاقہ یی تمامیلہ کسه ییلیریز؛ اونک اڭ چوروك و اڭ مضر جهتلرینی آتمقلہ برابر یگی مفکورہ بہ دوغری ایری آدیملارلہ یوروملییز .

بو مقصدہ نائل اولمق ایچین هر معلم اسکی و یگی تدریس و تربیہ نظریہ لرینی یاتاشی صورتدہ گوزدن کیچیرمیلیدر؛ هانکی فکرک داها قوہ لی و داها اساسلی اولدیغنی بلا واسطہ آکلا یوب او گرتمیلیدر. دیلمزدہ بو خصوصدہ یا اسکی اصول و یا خود یگی جریاتلارلا عائد اولسون کنیش و استفادہ لی براتر بولنمہ دیقندن بہ داغوقلاریمزک بویئنہ آغیر بر وظیفہ کلیور: جوان معلملی اسکی و یگی نظریہ لرلہ اطرافلی صورتدہ آشنا ایتمکدر. بزده وظیفہ نڭ اوزہ ریمزہ دوشن قسمنی بقدر قوہ ایفایہ چالیشاجغز و بونک ایچین شمڈیاک یالکز تدریسہ عائد مقالہ لرلہ اکفا ایدہ جکیز. بو مقالہ دہ اسکی بہ داغوقلارک تدریسہ نہ نظرلہ باقدیقارلارن-ن و اونک تیجہ سندن نہ کبی غایہ لر بکلدیکلریندن و همده عین مسئلہ لر خصوصندہ میدانہ آتیلان یگی نظریہ لرک نەدن عبارت اولدیقلاریندن بحث ایدہ جکر.

تدریسک نظری و عملی جہتلری .

دیداتیق عصرلر اوزونی ییگلرجه بہ داغوقلار، فیلاسوفلار و متفکرلرک تجربہ لرندن کنشچش، فن نقطہ نظرندن تمیز و تشخیص ایدیلش و عمومی قانونلار شکلنہ صوقولدیقن صوگرا معین سیستہ مہ دیزیلش بر تدریس نظریہ سیدر. بو گاکورہ دیداتیقک اهمیتنی چوق بویوکدر. معلمکگہ حاضرلاشان شخص دیداتیقی نظری صورتدہ او گرنورسہ دہ، اورادہ گوستریلن حاضر تجربہ لرندن و همده اڭ بویوک بہ داغوقلارک تجربہ لرندن بویوک استفادہ لر

گوربور. عمومیت طرفدن قبول ایدیلمش قانونلاری معلم ایشه تطبیق ایتمکله کندی زحمتارینی آزالدیر؛ طلبه‌لره فنا تاثیر ایدمک و تدریس ایشنی اوچوروملاره سوروکلهمک خطالردن معلم‌لری صافلابور. معلمک فعالیتک اساسی ماد.لرینی بر سیستم آلتینه آلان دیداقتیقاً صارصیلماز بر «بوتونلک» تشکیل ایدبور، تدریس نظریه‌لرینی موافقه‌کتورور و وسعتلندیبور، معلم‌لری بر طرفلی تدریس فعالیتدن صافلابور. بالکز بر شخصک خصوصی تجربه‌لریله قازانیلمش ییلگیلر تصادفی اولدیقلاری ایچین رابطه‌سز و دوامسز اولیورلار. بونگلا برابر تدریس ایشنده مهارت کسب ایتمش و شهرت قازانمش بر آدامک ایشلتدیگی قاعده‌لری تامایله اوگرنمکده عمومی دیداقتیقاً قانونلارنیک بیرینی ویره‌مز؛ اگ مهارتلی بر آدامک تجربه‌لری، نه قدر کنیش اولورسه، اولسون، بر چوق عصرلرک و به‌داغوقلارک اللرندن کلوب کیچمش و دفعه‌لره تفتیش و تنظیم ایدیلمش قانونلارله مقایسه ایدیلهمز. بالکز پراقتیق اصولی ایله قازانیلمش ییلگیلر، عمومی قانونلارک تحقیقاتیله تفتیش ایدیلهرک هر کس طرفدن قبول ایدیلرسه، قوریجه بگزمه‌دن عبارت قالاچقلار. دیگر طرفدن بالکز تدریس نظریه‌سنی اوگرنمکله‌ده انسان لایق‌لی معلم اولاماز هر شئی بالکز اوقوماقلا ییلمک، همین ییلکینک ایشه تطبیقنی باجارق دیتمک دکلدر. بوراسنی دخی نظردهن بوراقماملیدرکه تدریسک نظری جهتی تشکیل ایدن دیداقتیق اوقوتوق اصولنی غائبانه صورتده اوگرتیور، یعنی حاضرلادیخی معلمی خیالی طلبه‌لره مجرد صورتده چالشندیبور. حالبوکه طلبه‌لره بلاواسطه تماسه کلمه‌ین، جانلی علاقه‌لره

گېرىشمەين، تدرىس شرائىتىنى دوغرىدان دوغرىيە او گرىنمەين
آدام ھم چوققۇلار عالمىنە و ھم تدرىس ابشېنە صىمىيەى محبت
بىلەن مەز (تدرىس شرطلارنىڭ كى بىر تىپىسى محبت اولدىغى شېھ
خارجىدەدر) معلم، معلم اولدىغىنى آنچاق عملىي صورتدە كوسترەيىلر.
دېمەلى ھەر معلمە نظرىيە صورتدە بىلمەيدىكى مەلۇماتىيەى عملىي
صورتدە تەتبىق ايدەنك يوقلامالى و تەقسانلارنىي آڭلاياراق ساغلام -
لاشدىرمايدىر، تدرىسك ھەر اىككى چېتە بىلد اولدىقدان سوڭرا
بوراسنى نظردە آماليدىر كە بونلاردن ھەر بىرى دېگىرسى باراماز؛
يەنى بونلار لازىم و ملزومدىرلر. نظرىيە سىز عملەتە گېرىشمەىڭىز
اولامادىغى كېيى عملەت سىز نظرىيەلر كە دەخى مەناسى يوقدەر؛ بونلار
ھەر اىككىسى؛ بىرى دېگىرىنى تەماملاراق، تەقسانلارنىي كىدەرملى و
كەمالە اېرىدىرمايدىر. معلم ھەمىشە جانلى، چوشقون خەركەتلى و
نامتەھى خەسەتلىرە مەنسۇب چوققۇلار عالمىلە علاقەدار اولمىدىغى اېچىن
تدرىسە تەتبىق ايدەنك قانۇنلاردە بىر دىفە تەخت قارارە آئەش
رىاضىيات قانۇنلارى كېيى دوڭكوب قالاماز، جانلى و ھەمدە آلاستېقلى
اولمالى و ھەر مزاجە تەتبىق ايدەنك بىلمەيدىرلر، تدرىس پىشە دىكل
خەتتەر و ھەمدە صنایع نەفسەنك كى بىر كەسك بىر قەسەيدەر؛ معلمك
استەدەدى طەبىئەت و ىرگەيدەر، كەسبى دىكلەر.

بوڭا گورە معلمك فەكرىنە دوشن شەخس بولە بىر پلان اوزرە
خەسەرلاشمايدىر. كى اول او آدام تدرىس نظرىيەسىنى او گرىنمايدىر،
يەنى دېداكتىقلىرى (عمومى و خەسەسى) او قومائى، تەجربەلىيەى معلملر
طرفەندىن و ىرەن نەمۇنە درسلىرىنى گورەملى بونلاردان سوای علملى و
تەجربەلىيەى معلملر كى نظارتىي آلتەدە درس و ىرەنكەندى قومەسىنى
يوقلامايدىرلر (تەتبىقات درسلىرى كېيى) بو تەجربەلىرى يىتەردىگەندى
سوڭرا خەسەرلاشان آدام يىككى بىر معلم سايبىلار و مەستەقلى درس

آبارماغه باشلاپا يېلر. فقط يېڭى معلم بوراسىنى اونونى تامايدىر كە
اونىڭ داھا صوڭكىكى وظيفه لارى يالڭىز اوڭرتىكە دىگەن، بىر
داھا اوڭرتىمىكەنەر، تفصالى مەلۇماتلارنى دۇرۇلۇتاراق و يېڭى
مەلۇمات قازاناراق ترقىي اېتىمىكەنەر، پەداگوژى ادبياتىنى نظردىن
بوراقماق، يېڭى جريئەلەرلە آشنا اولۇق، باشقە مەلۇماتلار جەنلى
علاقەلەر كېرىشمەك و كەندى فەالىتىنى ھەمىشە تەتقىش و تەقىد اېتىمىكەنەر.

تدرىسك غايەسى.

تدرىسە باشلامازدىن اول اوندىن مقصد نە اولدىغىنى بىلمەيدىر.
تدرىس طلبەنى ھانكى غايەدە دۇرۇ بولغانلىقى اولدىغىنى بىلمەيدىن
مەلۇم سەكەنى قىرىلمىش كەمىيە بېگىزەر. بويەگى مەستەل ھەركەتتىن
عاجىز قالۇپ ھوا و صو جريئەتە دۇتولاراق نەپەت داشە قاپايە
توقۇنۇپ تەلف اولدىغى كەبى مەلۇمە غايەنى بىلمەيدىكى اېچىن تدرىسنى
آغزى دۇشۇڭى سەنە سۇرۇكلەر و تەتقىدە ھەيچ بىر شى ھەسۇلە
كەتۇرەيلىمەز، بويە ھال ھەقىقى مەلۇمە باقىشار ھالداردىن دىگەنەر.
تدرىسك غايەسى اېتىكىدەر: بىر يىلگىلەر قازانمىق دىن عبارت
اولان مادى غايەدەر، دىگىرى ذەن و ذكاشوونماستىن عبارت اولان
فى غايەدەر.

مەلۇمەلردىن بىر چوققى غايەلەرگە يالڭىز بىرنە ھەمىيەت و بىرۇپ
دىگىرىنى نظردىن بوراقۇرۇلار؛ فقط بويە مەلۇمەلردە واردىر كە
ھەر اېكى غايەنى بىرىكەدەيىمەكە چالاشىرلار. مادى غايە طرفدار
لارنىڭ رايىنچە ذكاشوونماسى يىلگىلەر قازاندىرۇق طرفقى اېلە
ھەسۇلە كەلۇر. فى غايە طرفدارلارنىڭ رايىنچە چۇجۇڭ تدرىسى
اېچىن يىلگىلەر كەيفىيەتنىڭ ھەمىيەت بۇقدەر، ھەمىيەت يىلگىلەرى قازانمىق
اېچىن قابىليەت بىلمەكەنەر؛ بۇ قابىليەت مەلك ھەر بىر طلبە ھىيەتە

داخل اولدیقدان سوگرا ییلگیلری تیزی تیزی قازاناقدیر. بونلارک فکرینجه بویله بر قابلیت هر هانکی طریق ایله قازانیلیر قازانیلسین، فرقی یوقدر، تک قابلیت الیه ایدیلین: وارسین، مثلا بنیمسنمش ماتیرالک حیات ایچین اهمیتی اولماسین، عیبی یوقدر، تک ماتیرال 'ذهنه و ذکا به غذا و برسین...

چوچوق ذکاسینک نشوونماسی ایچین اوکا یالکز ییلگیلر قازاندیرمق، یعنی اونک حافظه سنه جوربه جور فاقتلاره عائد ماتهریالی بیرلشدیرمک کفایت ایتمز بویله چوچوغک باشی ییلگیلر آتباری اولور؛ اونک کوربه ذهنی بو قدر ماتهریالی هضم ایدمه مدیکیندن شاشقین اولوب قالار. بویله ییلگیلر جانیسز، حرکتسز و استفادسز بر سرمایه تشکیل ایدرلر؛ بویله چوقلق فکرک مستقل فعالیتیه مانع اولدیفی ایچین بو قییل تدریس تربیه اهمیتیی غیب ایدره، چوچوغک حسسلرینه و قراقره رینه سجه سنه تاثیر ایدره.

دیمنک تدریسده مادی غایه یه دوغری یورونلر همین تدریسک هر ایکی جهتی (ذکا نشوونماسی و تربیه) بوزمش اولورلار. دیگر طرفدن ماتهرالک ده گهرینی نظره آلمایاراق یالکز فنی غایه یه دوغری قوشانلار هب ثمره سز زحمت چکیورلر دیمکدر. ذکا ایچین معین بر معنا، آجیق بر موضوع اولمازسه، ییلگیلر قازانماغه هوس دوغماز، فکر همیشه مجرد فعالیتیه مال اولار، تدریس محصولی اولان معلوماته اعتنا ایدیلمز. بویله مکتبه تحصیل گورن آدام مسلکسز اولور، عقیده قورولوشی ایچین اساسی اولمایور، فکرنده، دویقولارنده نظام و انتظامه اوقشار هیچ بر شی بولنماز، دیملی بویله تدریسک تربیه جهتی بوجه چیقارمقله برابر ذکایی معناسز مقصدسز و منفعتسز بر فعالیتیه آلیشدیراجقدیر. (اسقولاستیق عصرلرده اولدیفی کبی).

اسكى اصولچىلاردان كى مشهور بەداغۇقلار بو صوڭ زمانلاردا
 مذكور ايكي جريانك بىرلشمەسە قىرار وىرەمىشلەر. ھەمدە اعظمى
 اھمىيىتى قىتئە غايەيە، يەنى ذكا انكشافە وىرەمىشلەردە، لىكىن تەدرىسك
 اساسى چوقۇغە حياتىجە اھمىيىتى اولان و ذھنە غدا وىرنە مەلومات
 قازاندىرماقدان عبارتەدر دىمىشلەر؛ چۈنكىە ذكانك انكشافى و مستەقىل
 صورتەدە فەكرلەشكە قابىلىت قازانماق مسئلەسى ايچىن شرط يىلگىلەركە
 مەقدارى دىگەندە، اولار كە ماھىيەتەدر، اولار اىلە اطرافلى و مستەقىل
 صورتەدە آشنا اولمەقدەر، بويە تەدرىس كۆرەش ادام مەكتەپىن چىقىدەقدىن
 ھەركەت كەندى مەلوماتك آزلغىنى كەندى قومەسىيە دولدورايىلەر، - بو ايش
 ايچىن او آدمەدە اساسلى حاضراق واردەر، اونك روحى نظامە
 آلمەشەدەر، ھەرقەش اورادە ئوز ىرنەدەر. بىز اكر او كەرتەدىگىمىز
 علملەرى داخلى رابطةيە كەتۈرەش اولورساق او صورتەدە تەدرىس
 ماتەريالى چوقۇقلار كە دماغەندە نظام آلتە كىرەجەكەر. و كەلەجەكە
 مختلف علملەر دائىر مەلومات قازانماق قولايلاشەدەر؛ چۈنكىە
 چوقۇق يىنىندە بىرەبىر مەھكەملەشەش اسكى ماتەريال اىلە بىگى
 ماتەريالى رابطةيە كەتۈردىگە بىگى ماتەريال دە اسكى نظام آلتە
 آلتور و داخلى اولدىغى مەقاملار دە مەھكەم بىرلەشەدەر؛ چوقۇق
 اولجەدن بىمەسەدىكى قاعدەلەر و قانۇنلار سايەسەندە بىگى ماتەريالى
 تەشەببۇس و تەمىز ايدەرك ھەرقەش ھەمجنەسى اىلە رابطةيە كەتۈرۈر
 و ئوز مەقامەدە يىرەشەدەرىدور. مەھكەم بۇرجەدە كە تەلپەلەرنە ھەرقەش
 بىر شەيئە كەنە وارىنچەيە قەدر او كەرنەك قابىلىتى بىلەسەن، او قوماغە
 و علمە ھوس اوياندىرەسەن، - بو ايسە او قودولان دەرسلەك ماھىيەتەدن
 و مەھكەم استەدائەدن آسەلىدەر. نەھەت مەھكەم بىر بويۇك وظيفەسى دە
 تەلپەلەرنە يىلگىلەرنەن استفادە قابىلىتى بىلەمەكەر؛ اولار كە يىنلەرنە
 يىرەشەش مەنتەظم مەلومات جوربەجور نەزەرىيەلەر ايچىن مەھكەم

اساس تشکیل ایتلیدر؛ تریه و تحصیل گوروش آدام دنیایه اخلاق علم و فن نقطه نظرندن باقمالیدر، صاغلام و ایدم آل بر عقیده به مالک اولمالیدر. یالکیز بویله تریه و تحصیلی ویره بیلن مکتبی یتیرمیش آدام مستقل یاشار و کندی تشبثلری سایه سنده یو کسه له ره کوندن گونه ترقی ایدر.

یر یوزنده اویله بر مکتب یوقدرکه، اوراینی یتیرمیش طلبه مکمل صورتده تریه لشمش و لازمی معلوماتک هبسنو، نیمسه مش اولسون. بو ایش امکان خارچنده در. لکن حقیقی مکتب طلبه لرینه هر علمه و هر فقه عائد و همده برنجی اهمیتنده دوتولان اساس ییلکیلر او گرتملی و بو ییلکیلری اویله محکم بیرلشدیرملیدر که: هر طایفه مکتبی یتیردیگدن صوگرا مذکور اساسلاره سوکنه ره هر یوزنه ترقی و انکشاف ایدم ییلسین.

اساسلارک اولنجیسی ییلکیلرک دقت سایه سنده اتخابی، مقدارجه آز فقط ماهیت و قیمتجه چوق اولمالاری، اخلاق و مادی منفعت نقطه نظرندن ده گرلی اولمالاری، منتظم سیستم تحتنده دماغه بیرلشدیریلمه لیدر. ایکنجیسی مستقل ذکا فعالیتته آلیشدیرمه و بو یولده گوزل اعتیادلار قازاندیرمادر، و نهایت اوچنجیسی طلبه قازاندیغی علم سرمایه سندن استفاده ایتمک یوللارینی اوکا گوسترمکدر (بویله ایدم آل نتیجه بی مادی و فنی غایه لارک آرقاسنه دوشمکه لده ایتمک ممکندرمی؟).

یغی نظریه جه تریه و تدریسک غایه سی.

بوچاغاچان بویلدیکلرمز هپ اسکی په داغوزی به عائددر بو فکرلرک بر چوقی یگی معارف شعاری نقطه نظرندن دخی قیمتی ایتدیرمه مشدر، بوگون بو فکرلرک آلتده یگیچیلرک برنجی

مەجتەبىدى اولان پروفەسسور بەداغۇق بىلەن ئىسكى «دوغرىدەر» دېيە
 ھەمما آتار. فى الحقيقە. مىللا، مەقالەمىزنىڭ باشلىنىپ بارىشى: «ئالگىز»
 كەندى نەئسى تائىيان، طەبىئەتدە و ياشادىغى مەھىطە اطرافى اىلە
 آشنا اولان انسان نەئسە ھاكەم و صاحب اولايىلەر، اونى چىدارلا بوب
 صاقلار...» كىيى دوغرى سوزار ئىنكار ايدىلەر، تصديق ايدىلەر.
 اسكى دىداكتىقى بىز نەھىتە كىيى نەزەردىن كەچىرىدىگە دەخى يىڭى
 نەزەرىلەردىن اورادە چوق فەكر بولامىچىز؛ نەك نەك فەكرلەردە كىيى
 ضدىتار دەخى نەزەرە چارباچاق كە اولارنىڭ ھەمىيىتى اولمايچىدەر.
 بىز ايشىك ھەتتى عەكسىنى بولاجىز: يىڭى نەزەرىيە بىز داھا صىقى
 سورتىدە اسكى بەداغۇزنىڭ اساسى قانۇنلارلىق رابطەلىنىگە
 كۆرە جىگىز، بولىە اولدىغى سورتىدە اسكى نەزەرىيە اىلە يىڭى
 نەزەرىيەنىڭ فەرقلىرى نەدە اېمىش؟ انقلاب نەبىي يىقىشىدەر و نەبىي
 اونىڭ يىرىنە نەبىي ايدىيور؟ انقلاب يىقىدىغى تەربىيە و تەدرىسنىڭ
 اسكى غايەسى چوروك بىناسى و صەئىي اصوللارلىدەر،
 ياخود بىر سوز اىلە انقلاب اسكى مەكتەبى يىقىشىدەر!

بو مەقالەمىز بىز ئالگىز غايە بىھىيىتى اىلە تەماملانچىز.

بىز بوقارىدە كىيى اسكى بەداغۇزنىڭ تەدرىسە اىككى غايەسىنى
 كۆردىڭ: يىلگىلەر قازانمىق اىچىن مەادى و ئىكەنلىك نەئسى
 اىچىن فەنى بىر غايە تەقىبى كۆيا بو غايەلەرە دوغرى
 كەيدىن تەدرىس تەبىئەتدە ھەر ايشى ئالدىن كەلگەن، مەھكەم تەقىدەلى،
 صاغلام دوشونجەلى و ھەر طورلو تەرقىيە مەستەد انسانلار
 يەتتىدەرە چىكىدەر. اسكى اصول بو تەبىئەتدە ايرەمدى: فقط
 ايرەملىرىدىمى مەسئەلەسىنى ھەل ايتىمىك اىچىن اولجە تەبىئەت آلداندىرىدىمىز
 جەملەبىي كەلمە - كەلمە اىضاح ايدەلىم: (۱) «ھەر ايشى ئالدىن كەلگەن»
 دىمەك دىنا كەچىنە جىگىنىڭ ھەر بوزونە بىلەن اولمىق، ھەر پەشەبىي

ییلَمْک و هیچ بر مانعه قارشوسنده عاجز قالماق دیمکدر؛ (۲)
 «محکم عقیده‌لی» دیمک دنیایه؛ علم و فن اساسلاری اوزره
 تأسیس ایدیلَمْش، اخلاق و وجدان قوتورلی ایله تمیز و
 تشخیص ایدیلَمْش نظریه‌لر نقطه نظرندن باقمق (۳) «صاغلام
 دوشونجه‌لی» دیمک هر شیک کهنه ال آبارمق و هر شیده
 حقیقت آراشدیرمق؛ (۴) «هرطورلو ترقیه مستعد» دیمک هم بدن
 و هم روحجه انسان اوילה ترییه گورمیدرکه هر هانکی بر
 ایشه قدم قویارسه، همین ایشه گوندن گونه ایلریه‌مکه قابل،
 یاخود بر سوز ایله روینزون استعدادلی» اولمالی، دیمکدر.

اسکی اصول تدریس (تیجه‌ده اوڭا ایریشه‌جکم) ادعاسنده
 بولندیغی و یگی نظریه‌جه ترییه غایه‌سی تشکیل ایدن بو تصویر
 اولدوقجه مکمل بر انسان تصویری دگلمی؟ بویله نتیجه‌بی
 ویریلن ترییه ترییه‌لرک مکملی سایلمازمی؟ اسکی اصول مکتبلرینک
 اڭ محکمنده بیلکه، هر هانکی غایه‌یه دوغری لکن تدریس یورویور
 یوروسون، بو ایده آل انسان تصویرینک قوقوسنی بیلله طلبه‌لره
 دویدوراماز. چونکه بو تصویر روینزون تصویریدر بوڭا گوره
 اسکی ترییه‌مزد روینزون یشدیرمک قابیلیت اولسه ایدی، او
 صورتده مدنی مملکتلرک هپسی بو گون روینزونلارله دولمش
 اولوردی. حالوکه اڭ مدنی مملکتلرک اوقویانلارندن بیگده بری
 آنجق روینزوننی خاطرلاده بیلیر؛ و بو صورتده دخی کیم
 دیه‌بیلرکه بو روینزون سیمالی شخصی ترییه ایدن عامللر همین
 شخصک فطری استعدادی، باشادیغی محیطک و کیچیردیکی تاریخک
 شرائطی دگل اسکی اصول اوزره ترییه و تدریسدر؛ روینزونک
 کدبسنی روینزون ایدن حیاتی احتیاجلار و طبیعت اولمادیغی
 بوش گورولتی و باتیلتن دن عبارت «مادی و فنی» غایه‌لری کیم

تعقیب ایدبور؟ اسکى به داغوزى فابریقلارندن چیقمه معلم ما کینالاری! تجربه لر کیم لر اوزه رنده پاییلور؟ حقوقی یوق، دوشونجه سی باطل، هر طورلو اعتباردان ساقط طلبه لر نامنده محبوسلار نره ده؟ مکتب نامنده حبس خانه لرده. هانکی اصول ایله! طلبه لر صنف اوطه لارنده اگلش لر؛ چاتلارند، هر طورلو علملره و دیل لره مخصوص کتابلار موجود اولور. معلم ما کینالاری نوبتله اوطه لاره داخل اولار و هر کس کدی ایستدیکنی یابار ریاضیات ما کیناسی مثلا، ایکی اوج ساعت جوان عمرلرینی نیوتونک ینومی ایله اشغال ایدم جکدر و نتیجه ده ینوم هامونک خاطرندن چیقاجق و عمری اوزونی کیمسه به کرک اولما یا جقدر. بویه اولسده اونى اوقومتق واحیدر. چونکه هم کتایده واردر. هم ده پروغرامه داخلدر. طبیعیات، روحیات، لسان، تاریخ و سائر ما کینالاری دخی عین اصولی تعقیب ایدم جکلر. پس روینزون یتشدیره جک حیات، طبیعت و آزادلق نره ده؟ مکتبک خارچنده! قالما دیمی؟ ایسته بو اسکى مکتبک خارچنده بولنان حیات، طبیعت و آزادلق ایچین هم مکتب، هم مربی و هم ده معلم در. و بو آنه کبی بزلر مربی معلم دیدیگیمز آداملارک نوزلری ده عین طبیعتک و حیاتک آنجق طلبه لری اولماغه یار اولار: یالگز فرق بوراسنده در که بونلار کوچیک طلبه لره نسبتاً داها تجربه لی و داها معلوماتی طلبه لردر. بوکا گوره بو شخصلر بالا جا «مکتب» آرقاداشلارینه ایجاب ایندیکی تقدیرده آرقاداشجه سنه بر قلاغوزلق یابارلار ایجاب اینمزسه بو گاده اجازه یوقدر. چوجوقلار حیات و طبیعت داخلنده مستقل صورتده یاشامق او گرنه جکلر.

دیمک یگی به داغوزى نك تریه غایه سی (تدریس تریه دن آیربله بور) روینزونلار حاضر لامقدر: یعنی چوجوق جانلی و جانسز طبیعتله

بىلا واسطە تەسەدە بولتاراق حەكەتى و حياتى طەبىئەت مەكتىپىدە
 اوگرنەجىدەر؛ طەبىئەت مەدەش قۇۋەتلىرىنى كەندە تەبىئەت ايدوب
 اوز نەقەنى ايشەتمەككە آلاشچەقدەر: مەرزە حەياتەدە انسانە خەس
 اولان بىرنەچى يىر دوتماغا لايىق اولاقچەقدەر؛ ھەر طاقم پەشەلەرك
 سەنئەتلەرك اساسلار بىلە آشنا اولدىقەدن و انسانەك كەچىنەجىكى بوللارى
 يىلدىكەن سوڭرا جوان، فەال، تەشەببۇلى، ئىتائەتلى، باجاريقلى و ھەمدە
 قۇۋەتلى و ئىلمى بىر ايشەجى اولاقچەقدەر كە نەزە بۇراقسان كەندەسنى
 كەچىشەدەردەر، كەسەبىي اىنجەتمەز ھەر كەسە نەقەتى دە كر و اىستەبىكى
 پەشەدە مەتخەس و ھەمدە بۇ پەشەلەك عالمى اولايلىر. ايشە يېڭى
 جەريان بۇ غەبەبە دۇغرى بۇرۇمەك قەرارىنى وىرمەشەر.

حساب دەرسلەرنەك اصولى.

يازنى: ئالى رەغب.

بىرنەچى اون (10) داخلىدە .

۱. ايلروپە و كىروپە دۇغرى سايى (تەداد مەزەند و مەتاقص).
۲. بىر وادە علاۋە ايتەك و چىقماق.
۳. بىر قاچ وادە علاۋە ايتەك و چىقماق.
۴. جەم و طەرح ئەملىيەلرى اوزمەنە چابۇق سايى.
۵. ضرب.
۶. تەقسىم.
۷. دۇرت ئەملىيە اوزمەنە چابۇق سايى.

ايلروپە و كىروپە دۇغرى سايى .

بىرنەچى دەرەجەلى مەكتەپلەرك بىرنەچى غروپىلارنى قۇل ابدىلەن ۷-۸
 ياشىندا چوقۇقلارەك، كۇستەردىكەز چارچىوا داخلىدە، بىر قەدەر
 مەلۇماتلارى اولدىنى بىلەدەر. اونا كۆرەدە مەلۇم، حسابدە ايتەك